

A nyelv népieschítése (Parti Nagy Lajos Fülkefor és vidéke - Muszka Sándor Sanyi bá c. könyveiről)

[2014. február]

PARTI NAGY LAJOS: FÜLKEFOR ÉS VIDÉKE. MAGYAR MESÉK. BUDAPEST, MAGVETŐ KIADÓ, 2012.

MUSZKA SÁNDOR: SANYI BÁ. SZÉKELY EGYPERCESEK. KOLOZSVÁR, ERDÉLYI HÍRADÓ KIADÓ – ELŐRETOLT HELYŐRSÉG SZÉPIRODALMI PÁHOLY, 2012.

Mindkettő felettébb sikeres könyv: a Parti Nagyé különféle digitális hordozókon is megjelent, zenés feldolgozásai is vannak, a Muszkáé az Év Könyve lett a Transindexen 2012-ben.

„A télen es olyan hideg vót, s kellett úgy tüzelni, hogy ha a csempekályhát el nem adom, januárra a fa mind elfogyott vóna, s ejszen mük megfagyunk, de aztán szerencsére egy zsák fával kiteleltünk” – Muszka nem csupán a nyelvében, hanem észjárásában is a székely mintát követi. Parti Nagy számára nincs követett minta, többféle nyelvből keveri ki népmesékhez hasonlatos nyelvét (mintha egy Grimm-korabeli felnémeknek megfelelő magyar nyelven mesélnének mai mesemondók): „Egyszer vót, hol nem vót, mán akkoracska munkanélküliség se vót a hazában, mint a bolha bibircse, s mán egy rákfene vót csupántli a Kárpátok alatt: a korengedményes nyugdíjas.”

A Parti Nagy-kötet, alcíme ellenére irodalmibb, „megdolgozottabb”, mint a Muszkáé, amely műfaji megjelölésként az „egypercesek”-et használja ugyan, ám a mai, részben városi folklórt talált tárgyként, csak „kicsinyég megtisztítva” használja.

Parti Nagy kötete az Élet és Irodalomban megjelenő publicisztikáinak első évadát gyűjti egybe: hetente egy-egy friss közéleti eseményt, jelenséget pécéz ki, amilyen példának okáért az Új Színház igazgatócseréje, az új Alkotmány aláírása, a köztársasági elnök lemondása stb. Publicisztikát ír, tehát a lehangosabb témák kerülnek elő, olyanok, amiket a népi társalgás már alaposan megcsócsált. Parti Nagy azonban ritkán használja a nép mondásait, vagy ha igen, átgyúrja, tovább fokozza („csupántli”). Muszka a székelyföldi adomák és „veszemék” mai történeteit, mondásait, beköpeéseit gyűjti össze. Olykor egy az egyben hallhatjuk ezeket az ingázókkal teli buszokon, városi és falusi kocsmákban, disznóöléseken, lakodalmakban, kalákákban. Az adomák egy része egészen friss keletű („Madagaszká”), tetemesebb része régi, közismert (medvefogás borral).

Parti Nagy nyelve utánozhatatlanul „partinagyos” (maga a cím, „Fülkefor...” is), csupán a „hejsze”-zés és az „es”-ezés miatt dominál egy székelyes íz. Muszka székelye sem közbeszéd: sokféle nyelvjárásból, különböző vidékek adomakincséből és szemléletformájából áll össze. Ám mégiscsak „beszél” nyelv mindkettő, vagyis „hangokban” él igazán, amit az is mutat, hogy a Parti Nagy kötete is, a Muszkáé is megjelent hangoskönyv formában. (A beszélt nyelv írott változata okozza, hogy a nem nyelvi szellemesség nem mindig tud érvényesülni, például amikor Parti Nagy szövege Schmitt Pál helyesírását akarja kipécézni, a helytelenül leírt szó hatása megsemmisül a sajátos írásmódba ágyazva.) Muszkánál a nyelvjáráskor különféle hangzatai, „hang-ulatai” vesznek el; főképp olyankor gyengül az írásos forma, amikor amolyan „se füle, se farka” hasonlatokkal fonja be a beszéd kerítését (előadói intonációk nélkül a szöveg kusza és kapkodó).

A kötetbeli elbeszélő mindkét esetben „népfi”, naiv, hiszékeny, ugyanakkor alpári kicsit. Parti Nagy mesélője naivabb a Muszkáénál, a Muszkáé alpáribb (ám nevezhetjük akár szürrealisztikusabbnak is) a Parti Nagyéénál.

Parti Nagy elbeszélője könnyebben átverhető, ugyanakkor nemes ideákban hisz (meséiben a rossz gyakran átfordul, és jóvá változik, például amikor a köztársasági elnök nem írja alá az Új Alkotmányt, vagy I. Fülkefor, a kerál kijelenti, hogy ő is cigány). Ám az elbeszélés nyelve mégiscsak egy szimplább, bárdolatlanabb világgal azonosítja őt: mintha bele volna kódolva, hogy nem tudhatja, nem találhatja meg az igazi megoldást (nem képes megfelelő szinten működni). Az az egyszerű nyelv, amelyen megszólal, egyféle ítélet is (felette). Míg a népmesékben a valóság aktualitás-mentessé vékonyodik, míg a jó és rossz a mesélő fölé emelkedik, itt a mesélő nyelve jelenvalóbban földközeli. A nép számkivetett fia mindkét könyv esetében a folklórhoz süllyedt bölcsességfoszlányokkal igyekszik uralni valamit, morzsákat szedeget az asztal alatt, a fölötté zajló lakomán.

Parti Nagy szójátékai mindazonáltal a szöveget elemelik a szigorúan vett lételettől, ha van is történeteinek elbeszélője, az írói (zseniális) szótalálmányok kiemelik őt a beazonosíthatóság köréből („...Pünkösdre Schmitt-tér lett a Dísz tér, Schmitt-rend a becsületrend, kis üres mezővel a hamarossy phd-nek”; vagy „Autósok dafejéja”, „Az erő nyelve a vízen jár”). Muszkánál az elbeszélő megmarad egy kocsmái stand up szószólójának. (De persze a távolban lévő a pesszimistább, míg vele szemben a testközeli mindig optimistább.)

Parti Nagy, jóllehet „népesszel gondolkodik”, áttételesebben dolgoz fel, finomabban csavar.

„Hogy a tisztótt újnácikat a tisztótt kormány néven nevezze, ahó mégescsak több köll enné! Tán majd jövőre, ha a csoportos megdunáztatás retorikai eszköze kerül sorra tréfás bemutatóval a Szalasi-tévé kamerája előtt. Mér es ne?! Hát mán az elme gépkarabélyát se szabad csattogatni a Kárpátok alatt? Mi van abba? Bármibe mi van, ha eccő megtehetik, meg es teszik, hejszen lassan ök lesznek a mérleg mocskos, ordas nyelve a kerál tátott retorikájába!” Muszka nem sokat csavar, vagy amennyiben mégis, „lefele” teszi. „Megkerestem, hol lakik, békopogtam, kinyitotta az ajtót, s egy ilyen fájin rokolyába vót, mint a cigányleánykák, s ahogy beléptem, aszongya, csókoljsza meg. Há én erre nyújtom a nyakam, s aszongya, nem ott, te kiskorú! S elég az hezzá, hogy addig-addig, hogy a szobába békerültünk, s bé a paplanos ágyba, s a fehérszín reám telepedett, s én nyaltam nekije ott, s aztán egy nagyot fingott, há, mondom, köszönöm, hogy levegőhöz juttattál.” A népieschítés a saját kardjába dől, ráadásul a dőlésnek nincs alsó határa. Eljutunk a népieschítés szeméttárolóiig. És innen kezdve már nem lehet párhuzamba állítani a két könyvet.

Denumire autor: Láng Zsolt

Látó Szépirodalmi Folyóirat